

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

13

שיחה ממרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • יום רביעי לסדר שלח תשע"א

בין ירכותיו, ב. גיהינום פתוחה מתחתיו, והם שני דוגמאות, אחד של עונשי העולם הזה והשני של עונשי העולם הבא, חרב בעלת פיפיות בין ירכותיו שכל תזוזה שיעשה מסוכנת ואם לא ייזהר עלול להיחזק, וגיהינום פתוחה מתחתיו שאם יזוז כחוט השערה הוא עלול ליפול, כך צריך דיין להרגיש כדי שלא לעוות את הדין.

וידוע שאמר הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל כי הדברים אינם אמורים דווקא על דיין היושב בדין, אלא כל אדם ואדם הרי הוא בכלל זה, שהוא דיין לעצמו ומנהיג את מעשיו, וצריך להכריע אם לעשות כך או לעשות אחרת, בכל צריך לראות את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהינום פתוחה לו מתחתיו, שייזהר לא לעשות שום דבר שלא כהוגן, כך אמר הגר"ס זצ"ל.

וחשבתי עוד להוסיף בזה, כי לא בחינם אמרו לעולם יראה 'דיין' עצמו, מפני שדין עוסק בדברים שבין אדם לחברו, ובאים לפניו בעלי דינים לדון בדיני ממונות. ואנו רואים שהחמירו בדיני ממונות יותר מאיסורי תורה, כי באיסורים אין צריכים לחשוש מרוח שאינה מצויה, וכן סומכים על הרוב באיסורים, אבל בדיני ממונות להלכה לא הולכים אחר הרוב, ואפילו על היזק ברוח שאינה מצויה חייבים לשלם בדיני שמים, וכבר כתב המאירי (ב"ק נו, א) כי מי שחייב לשלם בדיני שמים ואינו משלם הרי הוא גולן בדיני שמים ופסול לעדות עד שישלם, חומרא מיוחדת יש בדברים שבין אדם לחברו!

למדנו כמה צריכים להיזהר שלא להזיק ממונו של חברו, וכל שכן שיש להיזהר מאד לא לגרום שום צער לחברו, וכבר אמרו (יומא פה, ב) כי בעבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, וכשפגע אדם בחברו צריך לפייסו עד שיתרצה באמת ובלב שלם למחול לו, אין זה דבר קל למחול בלב שלם, ומעשה שהיה באדם גדול שביקשו ממנו מחילה ואמר כי רצונו למחול, אך אינו יכול מיד, והיה צריך להמתין כמה ימים עד שתנוח דעתו ואז ראה שכבר אין סיבה להקפיד והוא יכול למחול בלב שלם.

לכן אמרו חז"ל כי צריך 'דיין' להיזהר בזה, כי הדיין עוסק בדברים שבין אדם לחברו, וכך כל אדם לעצמו בדברים שנוגעים לזולתו ייזהר עד מאד, כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהינום פתוחה לו מתחתיו, חרב בין ירכותיו היינו עונשי העולם הזה, כי כשם שמקבלים שכר פירותיהן בעולם הזה על מצוות שבין אדם לחברו כמבואר במשנה ריש פאה, כך יש עונש בעולם הזה על מידות רעות שבין אדם לחברו.

והיום נודע לי על אדם בימינו שרואה ניסים גלויים, אדם שעסוק בצרכי ציבור וטרוד בהרבה עניינים ששייכים לציבור, ותמיד הוא מתייעץ ושואל דעת תורה בכל מעשיו מאת גדולי הדור, וכדי שלא יבואו אליו בטענות הוא אומר בשם גדולי הדור שהם אמרו לו לעשות כך, והיום סיפר לי על כמה ניסים גלויים שהיו עימו בדברים שהוא עוסק בהם, הניסים הם ניסים נסתרים ונראה כאילו הם בדרך הטבע, אך אם מתבוננים רואים את יד ההשגחה בזה, שהניסים היו בדרך הטבע בדיוק בזמן שהיה צריך להם.

כמו שידוע על אחד שהיה מחזיק כולל אברכים, והיה משלם תמיד בכל ראש חודש לאברכים את מה שמגיע להם, מעולם לא איחר מלשלם, ופעמים רבות לא היו לו מקורות מהיכן לשלם, ופתאום ביום האחרון שלפני ראש חודש השיג באופן בלתי צפוי את כל הכסף שהיה צריך, וכך קיבלו האברכים את כל הכסף שהיו צריכים.

זוהי דוגמא של נס שהוא מן השמים אך נראה כאילו זה בדרכי הטבע, והמתבונן יראה בזה את יד ההשגחה, כי מה אירע עד עכשיו שלא הגיע הכסף, וכיצד נכנס בדיוק לפני ראש חודש, כשחיים עם אמונה מבינים שזה מן השמים.

עוד ברצוני לדבר על דרגתם של בני תורה בניצול הזמן.

הנה חיי האדם קצובים, אלא שאין מי שיוודע כמה הם. ותכלית בריאת האדם בימיו הקצובים היא להרבות כבוד שמים, וכמו שאמרו בסוף אבות (אבות ו, יא) "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", כל העולמות של אצילות בריאה יצירה ועשייה הם בתכלית אחת להרבות כבוד שמים, והתועלת בזה היא לטובת הברואים שיוכלו לזכות לעולם הבא וגן עדן שעליו נאמר (ישעיה סד, ג) "עין לא ראתה אלוהים זולתך יעשה למחכה לו", כל זה על ידי ניצול הזמן בשלמות להרבות כבוד שמים.

אמרו חז"ל (מכות כג, ב) שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה וכו' בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, חבקוק העמיד את כל התורה כולה על מצות האמונה (שמות כ, ב) "אנוכי השם אלוהיך", ויש להבין מה עם שאר מצוות התורה, סוכה ולולב, ציצית ותפילין וכו', ומהו שהעמיד חבקוק את כל התורה על מצוה אחת?

ונראה לבאר בזה בפשטות כי יש תרי"ג מצוות, אך קשה מאד לקיים את כל המצוות בשלמות לשם שמים, בדרגת "העבודה התמימה" שכתב המסילת ישרים בתחילת הספר, לכן כדי שאדם יקיים את כל המצוות לשם שמים צריך שתהא האמונה חזקה, ועל ידי חיזוק האמונה יהיו כל המצוות יותר בשלמות.

והיום ראיתי מפורש כן גם בספר חובת הלבבות (שער ייחוד המעשה פ"ב) שכתב "שיהיה שווה אצלו אם ישבחוהו בני אדם או יגנוהו", והיינו כי אדם שאכפת לו אם מבזים אותו ונהנה אם משבחים אותו, זהו חיסרון בייחוד המעשה, ועבודתו אינה שלמה, אדם שמח יותר בקיום המצוה כשמכבדים אותו עברה, ואם מבזים אותו הוא פחות שמח בקיום המצוה, הרי זה סימן שהוא מחשיב את הכבוד יותר מהמצוה, שהרי הכבוד משמח אותו יותר מקיום המצוה.

זהו חיסרון באמונה, כי אם היה יודע כי בשמים מכבדים אותו משבחים אותו על קיום המצוה, היה שמח בקיום המצוה עצמה יותר ממה שמח במה שבני אדם משבחים אותו, ואם היה יודע כי בשמים מבזים את אלו שמבזים אותו על קיום המצוה, ומשבחים אותו על מה שאינו מתבייש מהם, היה שמח מאד, אלא שחיסרון האמונה גורם שאינו מרגיש את זה.

גם אם היה מושלם במידת הענווה, לא היה אכפת לו מה שמבזים אותו, ולא היה שמח במה שמשבחים אותו, נמצא שחיסרון השלמות במידת הענווה היא הגורמת לטעותו, והיא הגורמת לחיסרון האמונה, וידוע מרבי חיים ויטאל כי אדם שחסר לו בשלמות המידות, כל המצוות שהוא מקיים אינן בשלמות.

מה זה אמונה? האמונה זהו שאין עוד מלבדו וכל המאורעות בעולם הם רק בידי שמים, שום דבר אינו תלוי ביד האדם, כל צער או שמחה הם בידי שמים, וכל מה שנעשה עם האדם זה לטובתו, מאת האהוב הגדול ביותר שיש לו בעולם - הוא הקב"ה שדואג לו ומיטיב עימו יותר מכל מיטיביו.

ופעמים שאין האדם משכיל להבין מדוע זוהי טובתו, כי רק הקב"ה יודע מה באמת טוב עבורו, כמו רופא שנותן לפעמים תרופה מרה וכואבת שאם לא יקחנה יהיה בסכנת נפשות בטוחה, ומאמינים לדברי הרופא שזוהי התרופה המצילה את חייו של החולה.

לכן כשיש לאדם יסורים, אפילו אם נראה לו שאין זה לטובתו, כי אינו יכול לדעת מדוע באמת הוא צריך לזה, אבל בוודאי שהתכלית בזה היא להיטיב עימו, בשביל העולם הבא או אפילו בשביל העולם הזה, כי יש והאדם צריך להיות בעל יסורים בעולם הזה שאלמלא הייסורים אין לו זכות קיום כלל בעולם, ונמצא כי הייסורים הם טובתו שיוכל להמשיך ולהתקיים כאן בעולם, וכיוצא בזה יש חשבונות רבים שהכל לטובת האדם.

ותחילת החיזוק בכל הדברים הצריכים חיזוק היא על ידי האמונה, כל הדברים הצריכים חיזוק, תורה ותפילה, מעשים טובים ודרך ארץ (ברכות לב, ב) - לא שייך חיזוק בהם בלא אמונה, לדוגמא חיזוק בתורה אינו אפשרי בלא אמונה, כי אף שהתורה מעניינת מאד הרי יש עוד דברים אחרים שמעניינים ומושכים את הלב, וכשקשה ללמוד נמשכים לדברים אחרים אסורים שגם הם מעניינים, יש אהבת תורה ואשריך בעולם הזה ויש כנגד זה אהבות אחרות ואושר של דברים אחרים, וכדי להחזיק בתורה מוכרחים לחיזוק האמונה, יראת שמים ופחד הגיהינום, שזה מונע שלא להימשך לדברים אחרים חוץ מהתורה.

חיי האמונה הם חיים שכל צעד שאדם עושה מחושב על פי האמונה, לפני כל פעולה וכל דיבור הוא חושב אם זה מתאים לפי האמונה, בכל מחשבה הוא מעיין האם אני חושב נכון או שזוהי מחשבה שאינה נכונה, כי אולי הוא מושחד וטועה לחשוב כפי מה שמתחשק לו, האם המחשבה צודקת או לא, הכל מחושב לפי האמונה.

וכמו שאמרו בגמרא (סנהדרין ז, א) לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהינום פתוחה לו מתחתיו, הנה מבואר כי דיין העומד לפסוק הלכה צריך להיזהר מאד ולהרגיש שני דברים, א. כאילו חרב מונחת

ויש דברים שנחשבים לדברים המותרים אבל יש בהם בטלה, כמו למשל קריאת עיתונים, אדם ציבורי צריך לדעת את הדברים ההכרחיים, כי באים אליו ושואלים אותו והוא צריך להתמצא משהו כדי לענות ולהשיב לשואלים, אבל די לזה בקריאת הכותרות שבעמוד הראשון, זה מספיק כדי לצאת ידי חובתו, יותר מזה הוא בטלה. וכשאדם מתיישב לקרוא עיתון אפילו חמישה רגעים, יחשוב לעצמו מה הרוויח ממה שקרא בעיתון, האם נשאר לו משהו מאותו הזמן שהשקיע בזה? הוא ישיב ויאמר שזה מעניין ונהנה מזה, אבל באמת לא נשאר לו שום רווח מזה, ואם היה מנצל את הזמן ההוא ללימוד תורה, היה זוכה לא רק לעולם הבא אלא גם לעולם הזה, פירותיהן בעולם הזה שזוכים עבור תלמוד תורה.

ולעניין קריאת דברים שיש בהם קדושה כמו סיפורים ממעשי הגדולים, יש שני צדדים בזה האם כדאי או לא כדאי לקרוא בזה, וידוע שהנצי"ב התנגד לזה ואמר, כי אם רוצים לדעת מי היה רבי עקיבא איגר, לא צריכים לקרוא את כל הסיפורים עליו, אלא די לפתוח ספר חידושי או תשובות רבי עקיבא איגר, ומילה אחת שם מוסיפה חיזוק ויראת שמים יותר מכל סיפורי המעשיות, כשרואים בדברי רבי עקיבא איגר "השם יאיר עיני" כמה חיזוק זה מוסיף, הרבה יותר מכל הסיפורים ותולדות חייו!

וידוע מכתבו של הגר"ח ברלין (נדפס בתחילת ספר מרומי שדה) בשם אביו הנצי"ב: "ומרגלא היה בפומיה שכל המעיין בספר תשובות רבי עקיבא איגר ז"ל בעין חודרת, לא רק גדולות ונפלאות ימצא שמה מעומק עינו וחריצת שכלו הבהיר, כי אם גם יראת השם שתורה וענוהו יתירה ימצא בכל שורה ושורה, ואין לך ספר מוסר גדול ממנו... ואחרי כל זה באזני שמעתי מפיו הקדוש בעת שהגיע לעניני תולדות רע"א ז"ל... לא רצה להביט עליו אף במעוף קל, ואמר שכל זה הוא בכלל האמור אין עושים נפשות לצדיקים שדבריהם הם זיכרונם, ומה מני יהלך לדעת יום הולדתו או יום פטירתו, או תואר פרצוף תמונתו אם כה היה או כה, והעיקר לשום עין ולב על דברי תורתו".

אך יש גם דעות אחרות בזה, והאמת כי זה תלוי אצל כל אחד ואחד לגופו, בני התורה אשר שקועים בלימוד התורה אינם צריכים לקרוא את מעשי הגדולים, אבל יש כאלה שאינם שקועים בתורה וקשה להם להתרכז בחידושי רבי עקיבא איגר, להם עדיף שיקראו לכל הפחות סיפורי צדיקים על גדולים בזמן שאינם לומדים, כי מזה ילמדו לדעת מה זה תורה ויחשיבו את התורה, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, קנו) "ואשר אין כוח בהם ללמוד יידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידעתו ולא תאבד נפשם מן העולם הבא", מי שיועד את חשיבות התורה הרי הוא רוצה ללמוד אלא שהוא אנוס ואין לו כוח לזה, וכבר אמרו (קידושין מ, א) אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, וכיון שהוא מחשיב תורה זה גם נחשב כמו שלומד בעצמו.

אם כן זה תלוי אצל כל אחד לפי דרגתו, ברוך השם אנתנו בני תורה, לכן יכול להיות שקריאת סיפורי צדיקים היא מיותרת לנו, כי יש לנו אמונת חכמים ואנו מחשיבים את התורה, ואיננו צריכים לקרוא סיפורי צדיקים כדי להחשיב תורה, ומחשיבים אנו את הצדיקים גם בלא לקרוא את הסיפורים עליהם, לכן קריאת הסיפורים אינה מוסיפה לנו יותר בהכרת החשיבות של תורה, ועדיף ללמוד עוד כמה רגעים נגמרא שהיא תורה ממש, יותר מסיפורי צדיקים שאינם תורה ממש, אבל זה תלוי לפי דרגתו של כל אחד ואחד.

עניינים אלו של חיזוק, הם דברים שהתעוררתי בימים האחרונים, דברים המעוררים שאני אומר אותם לציבור הבאים לשמוע ולהתחזק, וכבר אמרו (יומא לח, ב) הבא ליטהר מסייעים אותו, הרי שצריכים סיוע לזה, ואני חייב לעזור ולסייע כפי יכולתי. מן השמים יסייעו לכולם!

כיצד למנוע רפיון אחר שבועות

נדפס בקובץ 'לאורם' - מתן תורה

מעשה בא לידי בתלמיד אחד שהתאונן על עצמו שאינו יודע מה לעשות, כי בימים הקודמים לחג השבועות מתחזקים בלימוד התורה, וכמו שכתב בספרים כי שבועות הוא יום הדין של הצלחה בתורה, בפרט בשלושת ימי הגבלה שהם ההכנה האחרונה לקבלת התורה, צריכים להשתדל להתחזק בהם יותר משאר הימים, וסיפר לי אותו אחד כי אכן עשה כך בשנה שעברה במשך ימי הספירה, והתחזק מאד בלימוד התורה לפני חג השבועות, וכבר היה סמוך ובטוח כי אחרי שבועות יזכה להצלחה גדולה בתורה מכוח החיזוק הזה, אך לצערו היה להיפך, אחרי שבועות קיבל רפיון בתורה שאף פעם לא היה לו, ואינו יודע מה היא הסיבה לזה, ומודאג הוא על עצמו מה יהיה עכשיו ומה מוטל עליו לעשות.

ואמרתיו לו כי אולי הסיבה לזה מפני שהתאמץ יותר מכוחו, וכל לימודו היה במאמץ גדול כדי להגיע למטרה של חיזוק בליל שבועות, וכיון שכן אחרי

שעבר ליל שבועות מיד היה צריך לנוח מהמאמץ הגדול שהתאמץ לפני שבועות. וכעין זה היה מעשה בישיבה קטנה אחת שהיה תלמיד משיעור אי שהתאמץ מאד ללמוד לפני מבחן, ומגיד השיעור אמר לו דברי שבח ועידוד על התמדתו בתורה, ותיכף לאחר מכן איבד את כל החשק בלימוד ונעשה בטלן, ומגיד השיעור היה סבור כי השבח ששיבח אותו הוא שגרם לזה, שאחרי ששמע שבחים על עצמו כבר הסתפק בשבח שקיבל, אכן יש עוד סיבה לזה, מפני שלמד והתאמץ יותר מכוחותיו, וכל לימודו היה בשביל המטרה להצליח במבחן, ואחרי שהשיג את מטרתו והצליח במבחן שוב לא היה בכוחו להתאמץ. וכך גם לפני ליל שבועות, אם מתאמצים במאמץ גדול יותר מן הכוחות, אזי תיכף לאחר שעובר חג השבועות נחלשים ומתרפים, אחרי שכבר השיגו את "המטרה" של חיזוק בליל שבועות.

אבל סבורני שיש בזה עניין נוסף, מהו הגורם לרפיון מלימוד התורה אחר שבועות, כי הנה ראיתי פעם בספר אחד שכתוב שם כי אדם שעוסק במסחר לפרנסתו, והוא עושה תכניות כיצד להרוויח את פרנסתו, אם ישים לב על עסקיו במשך כל ימי חייו, יראה שאף פעם לא יצא לפועל מה שרצה, אלא או שלא הרוויח כלל או שהרוויח אבל בצורה אחרת קצת ממה שחשב, אף פעם אין זה מצליח בדיוק לפי התכנית, ואפילו אם בסוף זה מצליח יש באמצע מכשולים שלא לפי התכנית.

והסיבה לזה כדי ללמד את האדם שאין שום דבר שהולך בדרך הטבע, והכל תלוי בהשגחה, בזכויות ובחוסר זכויות, וכגון אם הוא חולה צריך לדעת שהכל בהשגחה, ואפילו כשלוך תרופה יבין כי התרופה אינה מרפאת בדרך הטבע אלא בהשגחה, וכמו שאמרו (ברכות ט, א) הנכנס להקזי דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלוקי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, שההשגחה היא שיתרפא על ידי התרופה, ואם בהשגחה נגזר עליו שלא יתרפא, אזי לא תועיל התרופה מאומה, וכך כל ענייני הטבע אינם הולכים מפני שזוהו הטבע, אלא בהשגחה נגזר שכן יהיה בצורה כזאת, אך לא הטבע מכריח את זה.

ונמצא כי מן השמים נותנים לאדם לימודים, ומלמדים אותו לידע את ההשגחה, וכמו שכתוב (ישעיה מח, יז) "כי אני השם מלמדך להועיל", וכל החיים הם לימודים לאדם שיידע את ההשגחה, וכאמור (דברים ד, ט) "וידעת היום והשבות אל לבבך כי השם הוא האלוקים", 'אלוקים' היינו בעל הכוחות כולם, שכל הכוחות וכל הפעולות וכל המעשים, אינם בדרך הטבע אלא משום שכן גזרה השגחת השי"ת, לכן אף פעם אין מצליחים להוציא לפועל את התכניות כמו שחשבו, אלא בצורה אחרת קצת, ללמד את האדם שאין הדבר תלוי בידו אלא בהשגחה עליונה.

והאמת כי עניין זה מפורש כבר בגמרא (סנהדרין כו, ב) "מחשבה מועלת", והיינו שאם אדם עושה תכניות כיצד להצליח בפרנסתו, אם הוא חושב שיוכל להצליח בדרך הטבע על פי תכנית כזו או אחרת, אזי מחשבה מועלת ולא יעלה בידו להצליח כמו שחשב, והוסיפו שם בגמרא "אפילו לדברי תורה", ופירש"י ותוספות "מחשבה שאדם מחשב כך וכך ואעשה כך וכך תעלה בידי מועלת להשגית הדבר, שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדבר תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא", והיינו שאפילו בתורה אם אדם עושה תכניות כמה שעות ילמד וכמה יוכל להספיק - לא יצליח, מפני שהוא סומך על עצמו, ואינו יודע שהכל תלוי בסייעתא דשמיא.

כללו של דבר, אדם שעושה תכניות של הצלחה בתורה, או שמשתדל מאד בהתמדת התורה לפני חג השבועות כי הוא רוצה את הסגולה שבוה שיזכה ביום הדין להצלחה בתורה, צריך לחשוב מה השם דורש ממנו, כי מן השמים אין דורשים ממנו את ההצלחה ולא זהו החיוב המוטל עליו כמאמרם (אבות ב, טז) לא עליך המלאכה לגמור, וכבר כתב בחובת הלבבות (שער הביטחון פ"ד) כי אדם אינו חייב אלא בבחירה והשתדלות לקיים את המצוות אך התוצאה אינה בידו אלא בידי שמים, ואפילו אם לא הצליח לקיים את המצוה מקבל את שכרו בשלמות, כמו שאמרו (קידושין מ, א) אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, כי התוצאה של ההצלחה אינה מוטלת עליו אלא בידי שמים.

ואם הוא עושה תכניות של הצלחה בתורה, הרי הוא סבור כי ההצלחה תלויה בידו ויש לו מה להתאמץ על זה, לכן מראים לו מן השמים שאין זה מצליח כפי שחשב, כדי ללמדו שההצלחה אינה תלויה בידו אלא בשמים, וכל החיוב המוטל עליו הוא להשתדל לדעת את כל התורה כולה, על ידי עסק התורה לפי כוחו בצורה רגועה, וכמו שאנו רואים כי כל המתמידים האמיתיים הם שמחים ורגועים ויש להם תמיד מצב רוח טוב, וישנים ואוכלים כמה שצריכים ללא מתח, כי עסק התורה זהו דבר נעים מאד עם הרגשה של אשריך בעולם הזה, ולא צריך לחפש 'סגולות' של הצלחה בהשתדלות יותר מכוחו לפני חג השבועות, כי יש דברים שהם בטוחים הרבה יותר מסגולות וכמו שאמרו (אבות ו, א) העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ואם הוא טרוד במחשבות על ההצלחה של העתיד ואינו מסתפק במצוות לימוד התורה של ההווה - לא זו היא דרך התורה.